

Sociology of Development and National Discourse

Mohammad. Faghih Aliabadi¹, Mojtaba. Amiri^{2*}, Ali Asghar. Pourezat³, Alireza. Naderi Khorshidi⁴

¹ PhD Student, Department of Management, Kish International Campus, University of Tehran, Tehran, Iran

² Associate Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran

³ Full Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran

⁴ Associate Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, Imam Hossein University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: mamiry@ut.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Faghih Aliabadi, M., Amiri, M., Pourezat, A. A., & Naderi Khorshidi, A. (2024). Sociology of Development and National Discourse. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(2), 175-192.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

This article is the result of a collaboration between the University of Tehran and Aalborg University in Denmark, aimed at a better understanding of the literature on national development. Particularly in recent years, the literature on development in Iranian society has become contentious and misunderstood, and its confusion in contemporary history suggests that development is more the result of disciplined and systematic interaction of collective intelligence than of intellectual fervor. Therefore, it is hoped that by focusing more on the issue of development, appropriate foundations for a better understanding of it can be provided. This research, which employs the thematic method—a qualitative approach based on study and semi-structured interviews—includes interviews with twelve domestic elites from university professors and experienced practitioners in the country. It also results from a year and a half of study and collaboration with the Faculties of Communication Science, Sociology, and Business at Aalborg University. The focus of this research is on the "sociology of national development" and the role of "discourse" in the formation of development theories. The outcome is the presentation of two models: firstly, a proposal on the appropriate structure and social relationships on which development should be based, and secondly, the suggestion of "discursive models" to achieve collective rationality and identity.

Keywords: development, sociology, discourse, collective intelligence.

EXTENDED ABSTRACT

The article presents an in-depth exploration of the role of discourse in shaping development theories within the context of Iranian society. This collaborative research between the University of Tehran and Aalborg University in Denmark underscores the significance of collective intelligence and systematic interaction in the process of national development. Through a thematic qualitative approach, the authors investigate the complexities surrounding the concept of development in contemporary Iran, aiming to establish a clearer foundation for understanding and fostering sustainable development.

In recent years, the literature on development in Iranian society has been fraught with contention and misunderstanding. This confusion is highlighted by the historical disarray in development efforts, which suggests that development results more from disciplined, collective intelligence than from mere intellectual fervor (Movasaghi, 2008). The research employs semi-structured interviews with twelve domestic elites, including university professors and experienced practitioners, combined with a year and a half of study and collaboration with Aalborg University's Faculties of Communication Science, Sociology, and Business. This collaboration aimed to deepen the understanding of the interplay between discourse and development. The thematic method used in this research—a qualitative approach focusing on patterns and themes—enabled the authors to draw significant insights from the interviews.

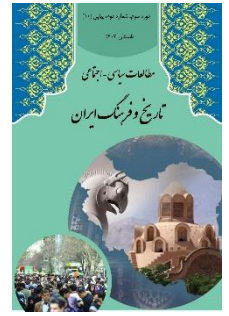
The research reveals that the complexities of development in Iran are rooted in various socio-political and economic misalignments. Historical attempts at modernization, such as those during the Qajar and Pahlavi eras, often resulted in partial successes and notable failures, largely due to a lack of cohesive national discourse and an appropriate understanding of sociological development principles (Movasaghi, 2008). The study emphasizes that sustainable development in Iran requires a foundational shift towards collective rationality and a deeper integration of discourse in national policy-making (Katouzian, 2015).

One of the critical findings of this research is the identification of the lack of a coherent "sociology of national development discourse" as a significant barrier to progress. This gap has resulted in fragmented and often contradictory development efforts, which have failed to produce lasting socio-economic reforms. By employing a thematic analysis, the authors have been able to extract key themes and patterns that highlight the importance of structured discourse in achieving national development goals (Renani, 2009).

The proposed models aim to guide policymakers and scholars in restructuring Iran's approach to development. The first model focuses on establishing a robust social framework that supports systematic development efforts. It suggests that development should be grounded in stable social relationships and institutional frameworks that foster collective intelligence. The second model emphasizes the role of discursive practices in shaping collective rationality and national identity, advocating for the creation of platforms that facilitate inclusive and participatory discourse (Bagharian, 2022).

In conclusion, the article provides a comprehensive analysis of the interplay between sociology, discourse, and development in the context of Iranian society. It offers valuable insights into how a more structured and systematic approach to discourse can pave the way for sustainable national development. The collaboration between Iranian and Danish academic institutions serves as a testament to the importance of international cooperation in addressing complex socio-political challenges. The findings

underscore the necessity of fostering a collective understanding and approach to development, which is crucial for overcoming historical obstacles and achieving long-term socio-economic progress in Iran.

جامعه‌شناسی توسعه و گفتمان ملی

محمد فقیه علی آبادی^۱، مجتبی امیری^{۲*}، علی اصغر پورعزت^۳، علی رضا نادری خورشیدی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲. دانشیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. استاد تمام، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۴. دانشیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه امام حسین، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: mamiry@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

فقیه علی آبادی، محمد، امیری، مجتبی، پورعزت، علی اصغر، و نادری خورشیدی، علی رضا. (۱۴۰۳). جامعه‌شناسی توسعه و گفتمان ملی. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۳(۲)، ۱۷۵-۱۹۲.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

این مقاله حاصل همکاری دانشگاه تهران و دانشگاه آلبرگ دانمارک در جهت درک بهتر از ادبیات توسعه ملی است. بالاخص که در سال‌های اخیر که ادبیات توسعه خواهی در جامعه ایران به امری پر نزاع و بی تفاهم تبدیل گشته است و سرگشتگی آن در تاریخ معاصر گواه آن است که امر توسعه پیش از آنکه محصول التهاب‌های روشنفکرانه باشد، نتیجه انضباط و تعاملی منظم از خرد جمعی است. لذا امید است با تمرکز بالاتر بر مسئله توسعه بتوان مقدمات مناسبی را در درک بهتر آن فراهم آورد. این پژوهش که از روش‌تیمی که روشی کیفی و مبتنی بر مطالعه و مصاحبه نیمه ساختاریافته است، شامل مصاحبه با دوازده نخبه داخلی از اساتید دانشگاهی و مجریان با سابقه کشور است. و همچنین حاصل مطالعه و همکاری با دانشکده‌های علم ارتباط و علوم جامعه‌شناختی و تجارت از دانشگاه آلبرگ به مدت یک سال نیم است. محور این پژوهش بر مدار "جامعه‌شناسی توسعه ملی" و نقش "گفتمان" در خصوص شکل‌گیری نظریه‌های توسعه شکل گرفته است. و حاصل آن ارائه دو الگوی است که اولاً پیشنهاد می‌دهد که بهتر است توسعه بر چه ساختار و روابط اجتماعی بنا شود و دوماً پیشنهاد "الگوهای گفتمانی" برای رسیدن به عقلانیت و هویت جمعی است.

کلیدواژگان: توسعه، جامعه‌شناسی، گفتمان، خرد جمعی.

مقدمه

مقاله حاضر حاصل همکاری دانشگاه آلبورگ^۱ دانمارک و دانشگاه تهران در زمینه مدل سازی گفتمان توسعه ملی می‌باشد. در این مقاله با توجه به بررسی‌های اولیه از تاریخ توسعه جهانی و تجربیات موفق آن، و همچنین با مطالعه تاریخ معاصر ایران و بررسی علل ناکامی در امر توسعه ملی، نهایتاً نبود درک مناسب از "جامعه‌شناسی گفتمان توسعه ملی" به عنوان یکی از اصلی‌ترین موانع توسعه خواهی در تاریخ معاصر ایران شناسایی شده است.

توسعه فرآیند پیچیده‌ای از تبادلات اجتماعی است که در سال‌های اخیر تلاش شده است تا بر مبنای عقلانیتی انسان مدار آن را بارور ساخت. لذا توسعه روایت انسان سعادت خواه است که در تاریخ کهن و دنیای مدرن تلاش می‌کند تا معانی و ابعاد انسانی را باز تعریف کرده و بر اساس مناسبات کلان سیاسی و اقتصادی جایگاه خود را در تمدن جدید مشخص سازد. لذا می‌توان به این موضوع اشاره داشت که تاریخ توسعه به گونه‌ای تاریخ فهم از "انسان شناسی" بالاختص متأثر از پارادایم‌های مدرن است (Whimster & Lash, 2004).

اما این تجربه به نحوی ناقص در جامعه معاصر ایران پدیدار گشته است. و لذا نتوانسته است به نوسازیها و اصلاحات بنیادین ختم گردد و ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این کشور را ماهیتاً دگرگون سازد، و در مواردی بسیار نیز به تنش‌های اجتماعی، و عقب‌گردهای اقتصادی و سیاسی ختم گردیده است (Movasaghi, 2008).

کج مداری‌های فراوان در نظام توسعه ایران (جلالی پور، ۱۳۹۷)، عدم انباشت تجربه (Katouzian, 2015) فهم نادرست از قواعد توسعه (Tabatabaei, 1995) عدم تطابق ارزش‌ها، ناتوانی در گفتمان ملی (Renani, 2009)، عدم توجه به عقلانیت عمومی (Lashgar, 2020)، درک غلط از مدیریت و بی‌انضباطی در راهبردها (Bagharian, 2002)، بی‌توجهی به جامعه مدنی، زنان، جوانان و نخبگان (Bagharian, 2022)، درک غلط از مدیریت و بی‌انضباطی در راهبردها (Bagharian, 2002) خواستگاه توسعه را در تاریخ معاصر ایران را با پیچیدگی‌های بسیاری مواجه ساخته است. لذا اگرچه جامعه ایران از حالت سنتی خارج شده است اما نتوانسته است به جامعه‌ای مدرن و توسعه یافته تبدیل شود. بدین ترتیب، این ناکامی با خود این سؤال اساسی را به همراه دارد که چرا کشور ایران علی‌رغم تجربه‌ای بیش از یک قرن نوسازی و اصلاحات نتوانسته به کشوری مدرن و توسعه یافته تبدیل شود و چرا خواستگاه توسعه در ایران فاقد یک مبنای نظری روشن و چارچوب تئوریک منسجم بوده است؟

همانطوری که در ابتدا بدان اشاره شد، در این پژوهش، بر اساس مطالعات انجام شده، نبود درک مناسب از "جامعه‌شناسی گفتمان توسعه ملی" به عنوان یکی از اصلی‌ترین موانع توسعه خواهی در تاریخ معاصر ایران شناخته شده است.^۲ لذا در گام دوم با توجه به مصاحبه‌های نیمه ساختاری و با مشارکت صاحب‌نظران در داخل ایران و همچنین با همکاری اساتید و پژوهشگران در دانشگاه آلبورگ^۳ دانمارک، از طریق روش‌تمی که یک روش تحقیق کیفی است، الگوی‌های "جامعه‌شناسی گفتمان توسعه ملی" و "الگوی گفتمان توسعه" استخراج شده است. این مطالعه شامل مصاحبه با ۱۲ نخبه داخلی از اساتید دانشگاهی و مجریان با سابقه کشور است. و همینطور مطالعات انجام شده در دانشگاه آلبورگ^۴ زیر نظر اساتید توماس هنریمسن^۲ از دانشکده ارتباطات و ایمیلیهوا^۴ از دانشکده علوم اجتماعی و تجارت است.

¹ Aalborg University

² Aalborg University

³ Thomas Duus Henriksen

⁴ Yimei Hu

بدین ترتیب این امیدواری وجود دارد که تحقیقاتی از این دست که با مشارکت دیگر دانشگاه‌ها انجام می‌گیرد، بالاخص دانشگاه‌هایی با سابقه بالاتر در حوزه توسعه پایدار ملی و منطقه‌ای، بتواند مقدمات درک بهتر سیاست‌گذاران و اندیشمندان در مقوله بسیار پیچیده توسعه را فراهم آورد.

آشنایی با مفهوم توسعه

توسعه و عقلانیت مدرن

ظهور پارادایم‌های مدرن در مغرب زمین و تبارشناسی از آن‌ها، روایت پرفراز و نشیب توسعه‌خواهی تمدنی است که همت خود را در درک جدیدی از عقلانیت قرار داده است. عقلانیتی که بر مدار فهم جدید از انسان، عقل و اخلاق می‌گردد و هدف آن ارمغان رفاه فردی و جمعی و پرهیز از هیاهوی تک‌اندیشان متکبر وسطایی بوده است. لذا اگر چه در بسیاری از موارد رویکردهای توسعه خواه به بیراه رفته و خطاهای بزرگ ساخته است، اما دستاوردهای آن در امر توسعه‌خواهی و انضباط رفتار حاکمان و دولتیان پراهمیت است و ارزش آن را دارد تا در زیر نگاه تیزبینانه‌ای بازخوانی گردد.

آنچنان که زیباکلام (۱۳۷۷) می‌گوید تولد و تنوع پارادایم‌های مدرن و ظهور و افول آن‌ها در تاریخ مدرن غرب، جملگی روایتی است از تلاش انسان مدرن در جهت خلق عقلانیت توسعه‌گرا است (Zibakalam, 1998). عقلانیتی که چنان که وبر^۱ (۱۹۷۸) می‌گفت، عقلانیت سنجش‌گرا و هدف‌مند، عقلانیتی که بتوان آن را در قواره اخلاق و آزادی انسانی و رفاه اجتماعی قرار داد (Weber, 1970). لذا طبق مطالعات دین^۲ (۲۰۰۲) نورموس^۳ (۲۰۰۱) اساساً مدرنیسم متکی بر فهم نظام مندی است که بتواند حامل عقلانیت باشد، بدین ترتیب تنوع بالا در فهم از توسعه و قبض و بسط رویکردهای تئوریک آن همچون رویکردهای کارکردی، سیستمی، ساختاری، تفسیری، انسانی، جملگی از یک خانواده و محصول جوشش یک خواستگاه می‌باشند (Dean, 2002; Norkus, 2001).

همچنین شاهد این موضوع می‌باشیم عقلانیت توسعه خواه در سال‌های اخیر، با توجه به مواجهه با پارادوکس‌ها و ناتوانی‌ها در برآورده کردن اهداف خود، تمرکز خود را بیشتر بر مدار انسان و اخلاق قرار داده است. چنانچه جکسون^۴ می‌گوید (۲۰۰۳) مطالعات غرب در خصوص توسعه نشان می‌دهد که هرچه غرب از دوران اولیه خود فاصله می‌گیرد، اگرچه کماکان خود را متعهد به عقلانیت می‌داند، اما بیشتر از آنکه به عقلانیت ابزاری تکیه کند، بر اخلاق و فرهنگ گرایش یافته است (Jackson, 2003). لذا مطالعات (Handelman, 2016; Shaffer, 2012; Willis, 2011) نشان می‌دهد که هرچه نزدیکتر به فضای پست مدرن می‌شویم توسعه توانمندی انسانی و پیوند ارزش‌های اجتماعی و پیوند آن با عقلانیت ملاک قرار می‌گیرد. لذا در بسیاری از موارد شاهد چرخش‌های کاملاً بنیادین در رویکردهای توسعه‌گرا می‌باشیم.

در آثاری چون آریزا برلین^۵ (Cherniss & Hardy, 2004) (توجه به انتخاب و آزادی) و یا آمارتیوسین (۱۳۸۱) در کتاب توسعه به مثابه آزادی، توسعه به معنای تحقق آزادی تبلور پیدا می‌کند. آمارتیوسین توسعه را به معنای رهایی تعریف می‌کند. او در این کتاب اشاره می‌کند که توسعه به معنای گسترش منظم قابلیت‌ها و فرصت‌ها است. در این دیدگاه رهایی به این معنی است که قابلیت‌هایمان شکفته شود و از نداشتن‌ها و ناتوانی‌هایمان آزد شویم، و نهایتاً قابلیت پیدا کنیم و بر اساس فرصت‌های تعریف شده به شکوفایی برسیم. لذا در ابتدای قرن ۲۱ شاهد شکل‌گیری مفهوم جدیدی از توسعه می‌باشیم (Anderson, 1986).

¹ Max Weber

² Dean

³ Norkus

⁴ Jackson

⁵ Isaiah Berlin

درواقع نقطع عطف این عصر در این است که در این دیدگاه و در دایره توسعه "آزادی"، "عدالت" و "حقوق فردی" در کنار یکدیگر و همراه با هم تعریف می‌شوند (برخلاف پارادایم‌های متعارف که آزادی در مقابل عدالت قرار می‌گیرد اما در این دیدگاه این دو در کنار هم مسیری برای بروز هویت انسانی قلمداد می‌شوند). درواقع برای تحقق توسعه و شکوفایی مهارت‌های انسانی، بخشی از کار توسط آزادی انجام می‌شود و بخشی از طریق عدالت. بدین روی، در نگرش‌های نو، از طریق عدالت قابلیت‌ها پشتیبانی می‌شوند، لذا این عدالت است که بستر آزادی را برای بخش‌هایی از جامعه فراهم می‌آورد. بنابراین برای توسعه باید از طریق عدالت در کف جامعه فرصت سازی می‌شود و از طریق آزادی فضای لیبرالیسم را رشد می‌دهیم (Norris, 1983). لذا توسعه یعنی افزایش همزمان قابلیت‌ها و فرصت‌ها و آزادی‌های مثبت و منفی برای فقرا و ثروتمندان. درواقع می‌توان به این شکل گفت که عدالت قابلیت‌های کف اجتماع را بالا می‌برد و آزادی فرصت سازی اجتماعی را بالا می‌برد. ترنر (۱۹۹۰) می‌گوید درواقع اندیشمندان متوجه این موضوع شده‌اند که هر اندازه قابلیت را بالاتری بریم به جامعه فرصت در خلاقیت بالاتر، انتخاب‌های فراوان‌تر، نوآوری جدید‌تر، کشف‌های تازه‌تر را داده ایم و این جامعه توسعه یافته‌تر خواهد شد (Turner, 1990).

از دیگر مواردی که ترنر (۱۹۹۰) بدان اشاره دارد و آن را از خصوصیات نوظهور عقلانیت مدرن می‌داند "مدارا" است. به اعتقاد ترنر، توسعه خواهی بدون توسعه انسانی و شناخت ابعاد آن همچون "مدارا" امکان پذیر نمی‌باشد. مدارا کسب کردنی است و به خودی خود تحقق نمی‌یابد و نیازمند کنش فعال ما است. جامعه می‌تواند رشد خوبی داشته باشد اما مدارا نداشته باشد در این حالت جامعه درجا می‌زند و با تضادها رو به رو می‌شود و امکان دارد به مراحل قبل توسعه عقب گرد داشته باشد (Turner, 1990). درواقع مدارا است که دموکراسی می‌آورد. دموکراسی واقعی در جامعه‌ای وجود می‌آید که مدارا باشد و در غیر این صورت دموکراسی می‌تواند ویرانگر باشد. لذا در دموکراسی اگر مدارا نباشد نتیجه آن تخریب جامعه است چرا که تمام تلاش آن کسب اکثریت فرصت‌ها و بی نصیب کردن دیگر گروه‌ها از فرصت‌ها می‌باشد.

معنای توسعه

درک ما از توسعه وابسته است از درک ما از معنای توسعه، و معنای توسعه همواره در قامت روایت‌ها ظهور می‌کند. این جمله یک پیام بسیار مهمی را دارد که از دستاوردهای بسیار کلیدی در دنیای مدرن در خصوص فهم از توسعه می‌باشد، و آن این است که درک ما از توسعه وابسته به گفتمانی است که در آن توسعه معنا دار می‌شود (Renani, 2009). بدین ترتیب این موضوع با خود اهمیت یک مسئله بسیار کلیدی را به دنبال می‌آورد و آن جامعه شناسی گفتمان توسعه است.

هال^۱ و گرمگین^۲ در مطالعات خود با عنوان صورت بندی‌های مدرنیته (۱۳۹۰) به خوبی به این مسئله پرداخته‌اند که گفتمان توسعه وابسته به درک ما از جامعه شناسی توسعه است. این دو اندیشمند در مطالعات خود، جامعه شناسی توسعه را از زوایایی همچون "کارکردگرایی اجتماعی" با تمرکز بر نهادها و ساختارهای حکمرانی، و تا زوایایی همچون تفکیک طبقه و جنسیت مورد بررسی قرار داده‌اند. لذا در توسعه و مدیریت توسعه آنچه که اهمیت پیدا می‌کند درک مدرن از جامعه شناسی توسعه است که اجازه می‌دهد به ما تا بدانیم گفتمان توسعه در چه شرایطی و با چه کسانی شکل می‌گیرد.

همچنین در گفتمان توسعه، روایت‌ها نقش اصلی بسیار مهمی را در بیان خواستگاه توسعه بازی می‌کند. به بیان دیگر این روایت‌ها هستند که داستان توسعه را در درون گفتمان‌ها نقش می‌زند. برخی از فیلسوفان بر این باورند که روایت علاوه بر این که معنایی را به رویدادها تحمیل می‌کند، اقتداری بی‌چون و چرا یا دَمَندَه "حقیقت" است. این تأمل بیشتر توجه به زبان، و خصلت متکثر "معناها" البته خیلی تازه

¹ Hall

² Bram Gieben

نیست. بسیاری از سنت‌های قدیمی‌تر که در حوزه علم اجتماعی تأثیر گذار بوده‌اند، با اینکه به نتایج فلسفه متفاوتی رسیده‌اند، اما مسائل مشابهی را طرح کرده‌اند، مثل فلسفه زبان، هرمنوتیک، پدیدارشناسی، و جامعه‌شناسی تفسیری.

بازگشت این مسائل به کانون نظریه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر نشانگر چیزی است که امروزه برخی نظریه پردازان اجتماعی آن را "چرخش گفت‌وگویی" در نظریه اجتماعی خوانده‌اند. ماکس وبر^۱ (۱۹۷۰) معتقد بود که کنش‌های اجتماعی همیشه "کنش‌های معنادار" اند و این عاملی است که آن‌ها را از واکنش‌های زیستی صرف متمایز می‌کند منظور وبر این نبود که کنش‌ها فقط یک معنای حقیقی دارند، بلکه این بود که همه کنش‌های اجتماعی در معنا خانه کرده‌اند و از این منظر پدیده‌های فرهنگی‌اند. انسان‌ها برای انجام یک کنش اجتماعی باید معنایی به آن بدهند، برداشتی از آن داشته باشند و بتوانند به طور معناداری درباره آن بیندیشند. بنابراین، تولید معناها، اجتماعی شرط ضروری برای عملی شدن یک کنش اجتماعی است. و از آنجا که معناها نمی‌توانند ثابت باشند بلکه پیوسته در حال دگرگونی و همواره مورد مجادله در لایه‌های اجتماعی هستند، به دست دادن شرحی جامعه‌شناسانه از گفت‌وگو اجتماعی، باید بخشی از تبیین عملکرد آن‌ها باشد (Weber, 1970). این امر توضیح می‌دهد که چرا صورت بندی‌های مدرنیته نسبت به آنچه مرسوم است اهمیت بیشتری برای جنبه‌های گفت‌وگویی فرایندهای اجتماعی قائل است و همچنین روشن می‌سازد که ابعاد توسعه اگر نتواند تبدیل به کنش‌های معنادار برای جامعه شود، قابلیت اجرایی ندارد.

توسعه در ایران معاصر

تاریخ معاصر

توسعه‌گری در سرزمین ایران روایتی است که بلندای آن تا اقصی پرابهام تاریخ این سرزمین پیش می‌رود گاهی رویای مستی مدینه فاضله فارابی را دارد و گاهی بریدگی و خستگی سهروردی را در سر می‌پروراند، گاه به دام تحجر می‌میرد و گاه در خیالات بلند روشنگرانه گم می‌شود و گاه در فریاد دزدان پرطمرق غارت می‌شود. این امربالاخص در دوران ورود ایران به مدرنیسم و آغاز جنبش‌های مدرن و مشروطه طلب، و تنیده شدن کهنگی و تازگی، پیچیده‌تر می‌شود به شکلی که نه لیبرلیزم نو ظهور منجی آن است و نه اسلام خواهان متجدد و نه نئوسوسیالیزم تازه نفس، تا جایی که تا به امروز فهم توسعه بر مدار کامیابی اجتماعی تحقق نیافته است و مسئله توسعه‌گری کماکان به عنوان یکی از پیچیده‌ترین موضوعات روشنفکری در ایران مطرح می‌باشد

همان طوری که نیزبرت (۲۰۱۷) در کتاب خود با نام "تاریخ ایده توسعه" اشاره دارد "اگر توسعه خواهی درک نشود نه عدالت می‌تواند جامعه را نجات دهد و نه اخلاق نه آزادی و تاریخ معاصر ایران به خوبی گواه آن است (Nisbet, 2017). ورشکستگی جنبش‌های اصلاح طلبانه در قاجار (Arkady, 2017; Kasravi, 1990)، بن بست مشروطه خواهان، حبس مصدق و بی‌خانمانی نهضت نفت، رویای بلند انقلابیون سال پنجاه و هفت و پاهای کوتاه برای راه رفتن (Renani, 2021) و نهایتاً آوارگی بیش از ۱۰۰ سال توسعه خواهی (Movasaghi, 2008)، همگی شاهد آن است که اساساً توسعه پیش از آنکه محصول التهاب‌های روشنفکری باشد، نتیجه انضباطی است که در تعاملی منظم و درکی منطقی از پیوند عقلانیت و ارزش‌ها پدید می‌آید (مینزبرت) و بیشتر از آنکه بقاء خود را در انتحار ببیند، در عقلانیتی می‌بیند متکی بر تفاهم ارزش‌ها است و این دلیلی است که ایران در تاریخ خود عباس میرزا و سپهسالار می‌سازد، دارالفنون بنا می‌کند و خود را نهایتاً در بام بلند مشروطیت می‌بیند و همراه با آن موجی از مفاهیم و اندیشه‌های مدرن وارد کشور می‌شود، اما مشروطه توسعه نمی‌سازد و درعوض روشنفکران

¹ Max Weber

تروریسم می‌سازد و اگر رضا شاه می‌آید و ایران فتودال را نزدیک به ایران مدرن می‌کند نه از برکت مشروطه بلکه از ضعف آن استفاده می‌کند، و اما ایران امروز بی‌راه از مشروطه نیست، کج مداری‌های فراوان در نظام توسعه ایران (جلالی پور، ۱۳۹۷)،، عدم انباشت تجربه (Katouzian, 2015) فهم نادرست از قواعد توسعه (Tabatabaei, 1995) ناتوانی در گفتمان ملی (Renani, 2021)، عدم توجه به عقلانیت عمومی (Lashgar Baloki, 2020)، درک غلط از مدیریت و بی‌انضباطی در راهبردها (Bagharian, 2002)، عدم درک درست از جامعه‌شناسی توسعه و بی‌توجهی به جامعه مدنی، زنان، جوانان و نخبگان (Bagharian, 2022) توسعه و مدیریت پایدار توسعه را در ایران را به همان اندازه شکننده ساخته است و این ضرورت را می‌طلبد تا در مسیر توسعه خواهی و انضباط رویکردها و مدیریت آن‌ها قدم‌های شایسته‌ای برداشته شود.

چشم‌انداز عبور

برای عبور از چالش‌های توسعه یافتگی در کشور ایران، همانطوری که محققینی همچون رنانی (۱۳۹۹) و اکبری (۱۳۹۳) به این موضوع اشاره داشته‌اند (Akbari, 2013; Renani, 2021)، باید در ابتدا رابطه خودمان را با سنت مشخص کنیم، و بتوانیم شرایط تحقق گفتمان اجتماعی و عبور از عقلانیت فردی به عقلانیت جمعی (Bagharian, 2022) و یا به زبانی دیگر همانطور که هابرماس^۱ (۱۹۸۵) می‌گفت بتوانیم به عقلانیت تفاهمی برسیم.

درخشانی (۱۴۰۰ و ۱۴۰۱) به این موضوع اشاره می‌کند که پژوهش‌های داخلی انجام گرفته در خصوص توسعه علی‌رغم پرباری، کماکان در حال غفلت از یک مسئله مهم‌اند، و آن این است که اگرچه توسعه در دنیای مدرن بر اساس عقلانیت تعریف می‌شود (معمولا محققین داخلی با درک این موضوع در ابتدای کار خود تعریفی از عقلانیت می‌دهند و بعد بر اساس آن به تعریف توسعه می‌پردازند) اما آن‌ها از این امر غفلت می‌ورزند که در غرب، گفتمان مقدم بر عقلانیت بوده است. بدان معنی که تا درک از گفتمان شکل نگیرد، و مشخص نشود که مشارکت‌کنندگان چه کسانی می‌باشند، عقلانیت توسعه خواه راه به جایی نخواهد برد (Derakhshan, 2020, 2021).

لذا طبق مطالعات انجام شده در ادبیات تحقیق، گفتمان اجتماعی (Derakhshan, 2021) و رسیدن به عقلانیت اجتماعی (Bagharian, 2022) به عنوان هسته شکل‌گیری تفکر توسعه مطرح است. و این بدان معنا است که توسعه پیشتر از آنکه متکی به تئوری‌های توسعه باشد به فرآیندهای گفتمان اجتماعی و فهم ما از جامعه‌شناسی گفتمان ملی، متکی است و از درون این گفتمان‌ها است که مبانی و تئوری‌های توسعه شکل می‌گیرند. این ضرورت با ادبیات‌های متفاوتی مطرح شده است که نهایتا در عمق آن‌ها به دغدغه‌های مشترک می‌رسیم که گاهی به شکل منطقه‌طلایی توسعه مطرح می‌شود و گاهی به عنوان روندهای تفاهمی اجتماعی و گاهی هم تبادلات اجتماعی مطرح است. نکته بعدی توجه همزمان به تنوع پارادایم‌ها است. این پارادایم‌ها شامل پارادایم‌های همچون "تفسیری" و "نمادین" است که در آن‌ها به معنای گفتمان‌های اجتماعی توجه بیشتری شده است، و لذا قرار دادن آن‌ها در کنار پارادایم کارکردگرایی بسیار مفید خواهد بود. بدین ترتیب، این نکته به محققان داخلی کمک خواهد کرد تا از تعلق مطلق به پارادایم کارکردگرایی خارج شوند.

درواقع توسعه در پژوهش‌های داخلی کاملا متأثر از اندیشمندان کارکردگرایی همچون دورکیم (۱۹۳۸)، اسپنسر (۱۸۸۲)، پارسونز (۱۹۶۵) و اسملسر (۱۹۹۸) است (حتی در جنبش اصلاح طلبی که مدعی ورود به درک جدیدی از توسعه بوده است این تعلق به کارکردگرایان بسیار مشهود است). درواقع صرفا توجه به پارادایم کارکردگرایی و تعلق خاطر بدان بستن، می‌تواند منجر بدان شود که کمتر به عمق مفهوم جامعه‌شناسی گفتمان ملی و نحوه تحقق آن توجه شود. برای مثال اگرچه اکثر مطالعات و پژوهش‌های داخلی در ایران، به مسئله گفتمان

¹ Habermas

اجتماعی و عقلانیت جمعی اشاره شده است، اما رها کردن آن، و ندادن راه کارهای عملیاتی برای پیاده سازی آن ریشه در رویکردهای کارکردگرایی دارد (Durkheim et al., 1938; Smelser, 1998; Spencer, 1882).

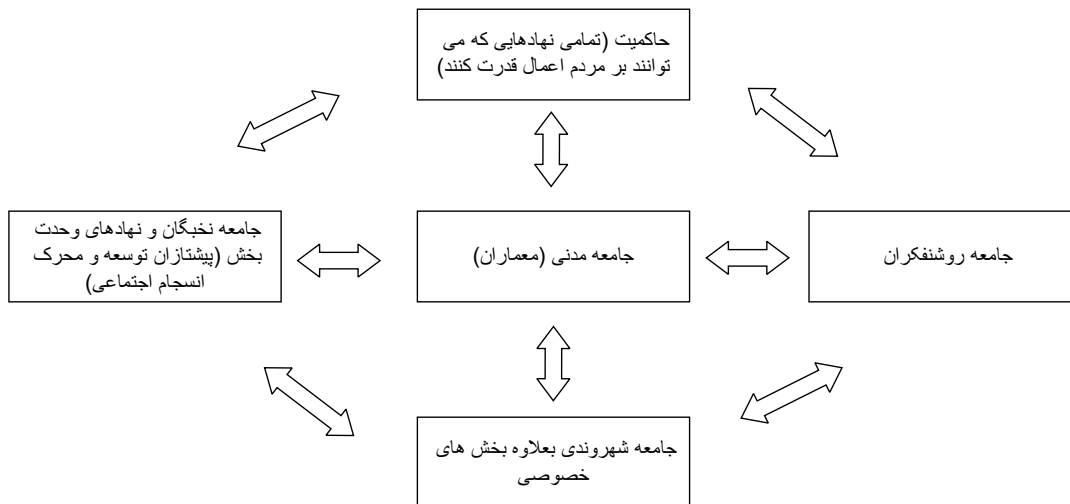
نکته آخر داشتن ذهنی پرسشگر است، جامعه‌ای که ذهنی پرسشگر نداشته باشد نمی‌تواند از توسعه سوال بپرسد (Khatami, 2000). لذا توسعه انسانی و آنچه که به عنوان سواد عمومی اجتماعی خوانده می‌شود به عنوان یک اصل بسیار پایه در رونق تفکر توسعه خواه و گفت‌وگو ملی مطرح می‌باشد (Bagharian, 2022).

طراحی الگوی جامعه‌شناسی توسعه ملی: اقلیم گفت‌وگو ملی

در این مرحله الگوی "جامعه‌شناسی توسعه ملی" مشخص شده است که نشان می‌دهد "جامعه‌شناسی گفت‌وگو ملی" در چه سطوحی باید انجام گیرد و مسیر توسعه به چه سمتی باید کشیده شود. در این مرحله طبق مطالعات و گفتگوها، نهایتاً این نتیجه حاصل شده است که جامعه‌شناسی توسعه ملی حداقل پنج لایه از جامعه را در نظر می‌گیرد و همانطوری که در شکل ۱ دیده می‌شود این پنج لایه بنیادهای شکل‌گیری جوامع مدرن می‌باشند و در صورت تضعیف این پنج لایه و نبود گفت‌وگو ما بین آن‌ها، جوامع دچار انسدادهای سخت و بلند مدت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی می‌گردند. تعریف تین پنج لایه به ترتیب زیر می‌باشد:

شکل ۱

اقلیم گفت‌وگو ملی

لایه اول "حاکمیت" است که شامل تمامی نهادهایی که توانایی اعمال قدرت و قانون را بر جامعه را دارند.

لایه دوم، "جامعه روشنفکری" می‌باشد که درک ارزنده‌ای از تحولات اجتماعی را دارا هستند.

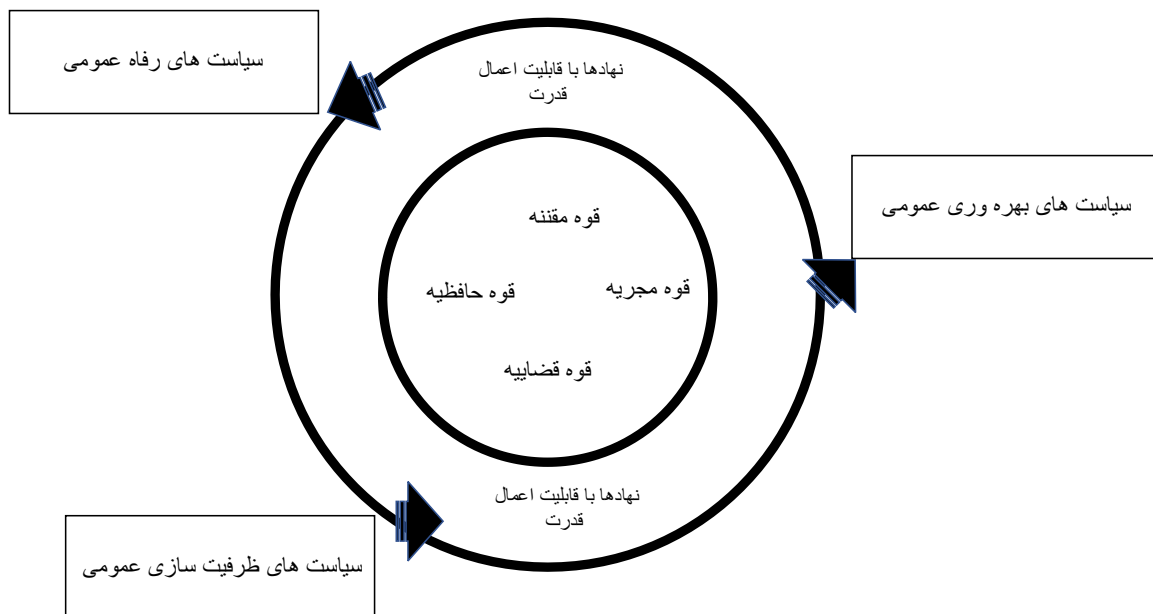
لایه سوم "جامعه مدنی" است که شامل نهادهای مردمی غیر دولتی است همچون: احزاب، گروه‌های محیط زیستی، گروه‌های

کارگری، گروه‌های دانشجویی و دانش‌آموزی و دیگر موارد.

لایه چهارم شامل "جامعه شهروندی که متشکل از مردم و بخش‌های خصوصی است. و لایه آخر نیز شامل جامعه نخبگان" و "نهادهای وحدت بخش"، به عنوان نهادها و یا کسانی است که سریع‌تر از دیگران تغییرات جهانی را درک کرده و سعی داشته تا جامعه خود را در آن مسیر متحد کرده و اسباب آگاهی جامعه را نیز برای این اتحاد فراهم آورند. همانطوری که در شکل ۲ دیده می‌شود در اقلیم گفتمان ملی، "حکمرانی" به عنوان مولد پیشرو تعریف می‌شود و بر طبق تحقیقات انجام شده، در بالاترین سطح خود شامل چهار قوه می‌باشد. که به ترتیب شامل: قوه مجریه، قوه مقننه، قوه قضاییه و قوه حافظیه است. در مصاحبه‌های انجام شده به لزوم یک قوه جدید با نام قوه حافظیه اشاره شده است که مأموریت آن حفظ و بالندگی محیط زیست، جامعه و زنان است.

شکل ۲

سیاست‌های سه گانه

نکته بعدی آن است که در جامعه ایران و در گفتمان ملی سه سبک از سیاست‌گذاری با اهمیت است، و پایداری توسعه به شکل کلان در پیوستگی این سه رویه است، که می‌توان جاگذاری آن‌ها را در شکل ۲ مشاهده کرد. این سه رویه، سه سبک از برنامه ریزی و یا سه گونه از سیاست‌گذاری در حکمرانی را مشخص می‌سازد، و همانطور که گفته شد، پایداری توسعه به پیوستگی این سه رویه است. که شامل موارد زیر است:

۱.. سیاست‌های رفاه عمومی: سیاست‌گذاری بر مبنای همسان‌سازی قابلیت‌ها و فرصت‌های اجتماعی به گونه‌ای که کل جامعه از منابع و منافع عمومی برخوردار شود.

۲. سیاست‌های ظرفیت‌سازی اجتماعی، بدان معنا است که رویه‌ها و سیاست‌ها به گونه‌ای تعیین شود که بتوان ظرفیت‌های اجتماعی را قوت بخشیده و جامعه را توانا ساخت.

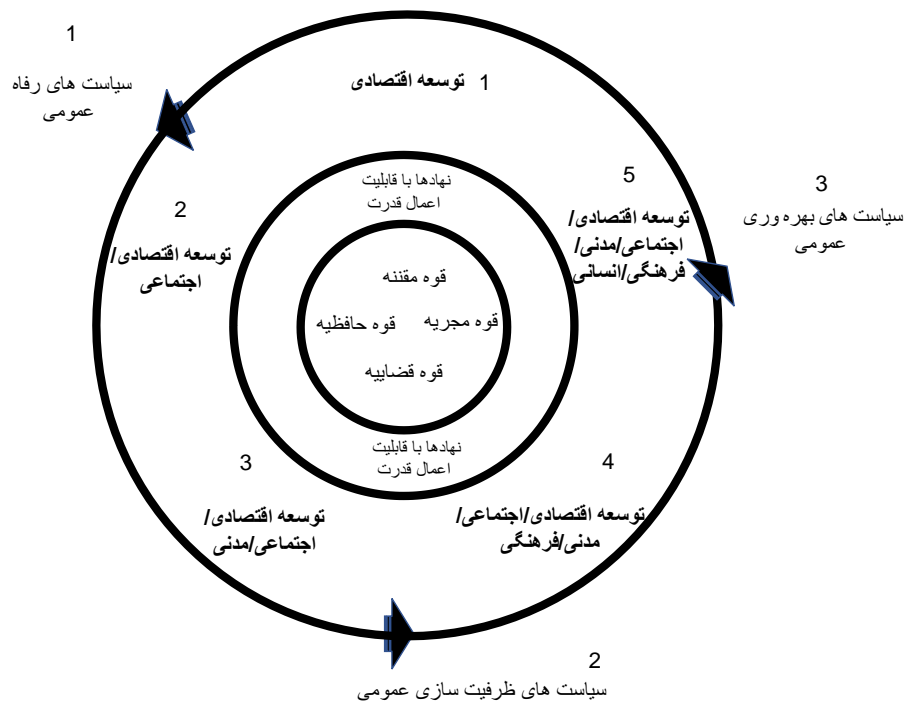
۳. سیاست‌هایی بهره‌وری، شامل مجموعه سیاست‌های می‌شود که هدف آن باروری ظرفیت‌های اجتماعی است.

نکته‌ای که باید بدان توجه کرد این است که این سه رویه از حکمرانی باید به شکل مداوم در حال بروز شدن باشند. همچنین طبق مصاحبه‌ها، گفتگوها و مطالعات انجام شده، توسعه پایدار در کشور ایران در امکان پذیرترین شکل، با توجه به محدودیت‌های سیاسی و ساختاری و نهادی، به ترتیب **شکل ۳** امکان پذیر می‌باشد.

همانطور که دیده می‌شود توسعه پایدار در گذار از پنج مرحله شکل می‌گیرد و در نهایت به پایداری می‌رسد که منظور از پایداری رسیدن به **هویت جدید اجتماعی** است به گونه‌ای که پاسخ‌گوی پارادایم‌های غالب باشد. لذا با تغییرات در پارادایم‌های جهانی، ملی و منطقه‌ای، معنای توسعه نیز تغییر کرده و باید مجدداً پنج مرحله از توسعه پالایش شود.

شکل ۳

چرخه گذار پایدار

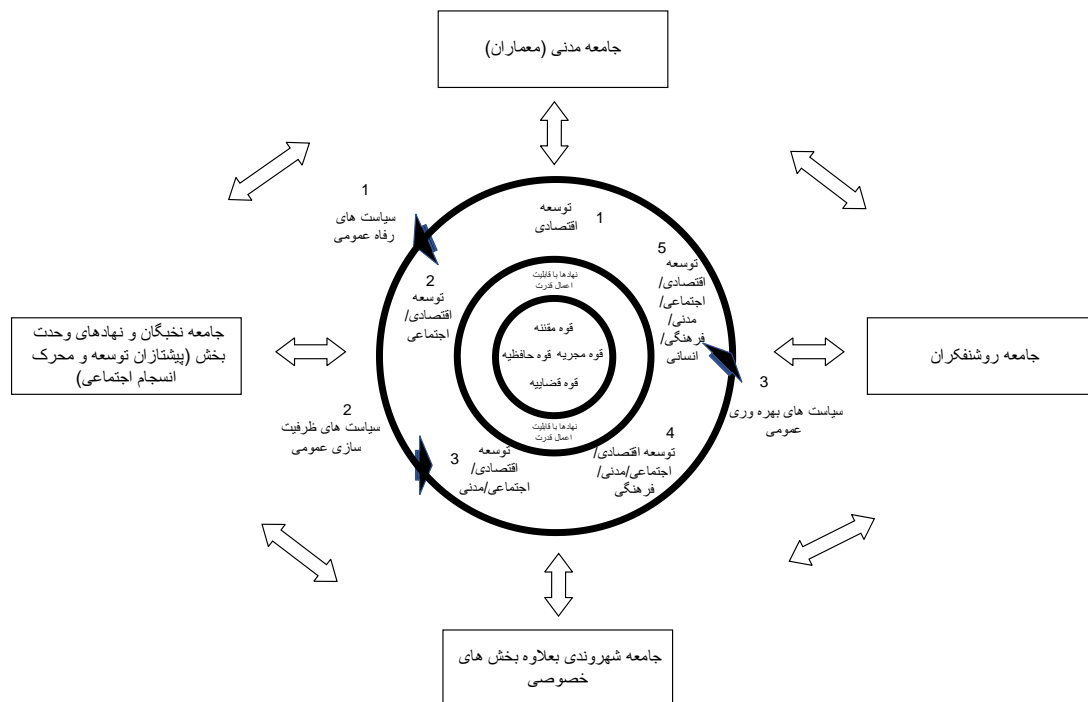

نهایتاً طبق مصاحبه‌های انجام شده، و تحلیل تم‌های کلیدی، الگوی نهایی جامعه‌شناسی گفتمان ملی به قرار شکل زیر است. این الگو به ما نشان می‌دهد که زمانی از توسعه صحبت می‌شود چه لایه‌های اجتماعی مد نظر باید قرار بگیرند و گفتمان مابین چه لایه‌هایی باید صورت پذیرد.

همانطور که پیشتر بدان اشاره شد، نظریه توسعه محصول گفتمان است. این گفتمان است که از درون آن نظریات توسعه ساخته می‌شوند (Renani, 2021). لذا تا جامعه به درک مشترکی از توسعه نرسد، صحبت از آن بی فایده است (Farastkhah, 1997). همچنین الگوی "جامعه شناسی گفتمان ملی" نشان می‌دهد که طبق دیدگاه صاحب‌نظران، در جامعه ایران چهار گذار را باید تجربه کرد، و عبور مسالمت آمیز از هر گذار وابسته به سطح گفتمان بین لایه‌های اجتماعی و حاکمیت است. همانطور که در شکل ۴ دیده می‌شود اولین گذار از تثبیت جایگاه اقتصادی ایران شروع شده و نهایتاً به سمت توسعه مدنی، فرهنگی و انسانی پیش می‌رود. همچنین در هر گذار سه نوع سیاست حاکمیتی باید مورد توجه باشد. این سه سیاست همانطوری که اشاره شد شامل سیاست‌های رفاه عمومی، سیاست‌های ظرفیت سازی و سیاست‌های بهره وری است. و هدف این سیاست‌ها آن می‌باشد که در هر گذار، جامعه ایرانی به توانمندی و بهره وری برسد. توجه شود که طبق دیدگاه مصاحبه شونده‌گان، عدم توجه به این سه سیاست در دوران گذار می‌تواند منجر به رشد فقر در جامعه شود و آنچنان که هانتینگتون^۱ (۱۹۶۵) می‌گفت با پیامدهای اصلاحات مخرب روبه رو شویم (Huntington, 1965).

شکل ۴

الگوی جامعه شناسی توسعه ملی

¹ Huntington

ارائه الگوی گفتمان توسعه:

این بخش که با همکاری نخبگان داخلی در کشور ایران و دانشگاه آلبورگ^۱ در دانمارک^۲ انجام شده است، هدف آن پیشنهاد مجموعه‌ای و یا زنجیره‌ای از پنج "زیر گفتمان" است که در کنار هم به گفتگو کنندگان در لایه‌های اجتماعی و حاکمیت این قابلیت را می‌دهد تا بتوانند در کنار یکدیگر، مبانی توسعه جمعی را استخراج کنند. در اینجا توسعه حاصل جمع پنج گفتمان می‌باشد. در واقع در این نگاه، توسعه همچون یک روایت پنج قسمتی است که در هر قسمت بخشی از توسعه شکل می‌گیرد. این دیدگاه بالاخص در دوران گذار بسیار پر اهمیت است چرا که به شرکت کنندگان کمک می‌کند که نه تنها با یکدیگر به گفتگو بپردازند، بلکه همچنین به آن‌ها کمک می‌کند تا بتوانند به یک هویت جدید و جمعی در دوران گذار برسند.

همانطور که پیشتر بدان پرداخته شده است، در دیدگاه اندیشمندانی چون فراستخواه (۱۳۹۴)، رنانی (۱۳۸۸) و باقریان (۱۴۰۲)، "گفتمان" اساس توسعه محسوب می‌شود و در غیر اینصورت عقلانیت جمعی محقق نمی‌گردد و متأسفانه در تاریخ معاصر ایران، به خوبی بدان پرداخته نشده است (Bagharian, 2022; Farastkhah, 2014; Renani, 2009) و حتی در بسیاری از موارد، پژوهشگران در تحقیقات خود گفتمان را نزدیک به گفتگو نشانده‌اند، در حالی که گفتمان آنچنان که هابرماس^۳ و یا فوکو^۴ (۱۴۰۲) تعریف می‌کنند بیشتر شبیه به یک سیستم و حاصل مجموعه‌ای از گفتگوها است (Foucault, 2022; Habermas, 1985).

لذا در این بخش که با همکاری دانشگاه آلبورگ انجام گرفته است، الگوی گفتمان جمعی پنج مرحله‌ای پیشنهاد گردیده است که شامل پنج روایت‌اند که در کنار یکدیگر داستان توسعه را شکل می‌دهند. شرح هر یک از این مراحل به ترتیب زیر است.

۱.. در گفتمان اول ارزش‌های پایه استخراج شده و متعاقب آن مفاهیم پایه همچون توسعه، رقابت و دیگر موارد باز تعریف می‌شوند.
۲.. در گفتمان دوم ارزش‌های مرحله اول به شکل یک نظم جدیدی ساماندهی شده و در شکل زنجیره‌های ارزش ارائه می‌شوند (این زنجیره ارزش‌ها در کنار یکدیگر سیستم‌های توسعه را مشخص می‌سازند).
۳.. در گفتمان سوم با توجه به اهداف کلان و قواعد پارادایمی، مکانیزم‌های کنترل، هماهنگ‌کننده‌ها، و روش‌های بهبود و اصلاح معرفی می‌شوند.

۴.. در گفتمان چهارم که با نام زیباشناسی معرفی شده است، هدف آن تحول سیستم از طریق خلاقیت و نوآوری است، لذا زنجیره ارزش‌های خلاق در این مرحله تعیین شده و جایگاه توسعه نسبت بدان تعیین می‌شود.

نکته: در مصاحبه‌ها و گفتگوهای انجام شده در دانشگاه آلبورگ، خلاقیت و یا خلق کردن در مرحله چهارم قرار گرفته است. در صورتی که توقع بر این بوده که خلاقیت باید در مراحل اول باشد مانند خلق ارزش‌ها، اما از نگاه مصاحبه‌شوندگان اول باید یک سیستم منظم ساخت و بعد با خلاقیت و نوآوری آن را متحول کرد.

۵.. در گفتمان پنجم هدف پایداری توسعه از طریق رسیدن به یک هویتی جدید جمعی است و یا شناخت و آگاهی جمعی و یا رسیدن به یک برند جدید است. در صورتی که نتوان به یک هویت پالایش شده جمعی رسید، از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، توسعه نمی‌تواند پایدار بماند.

¹ Aalborg University

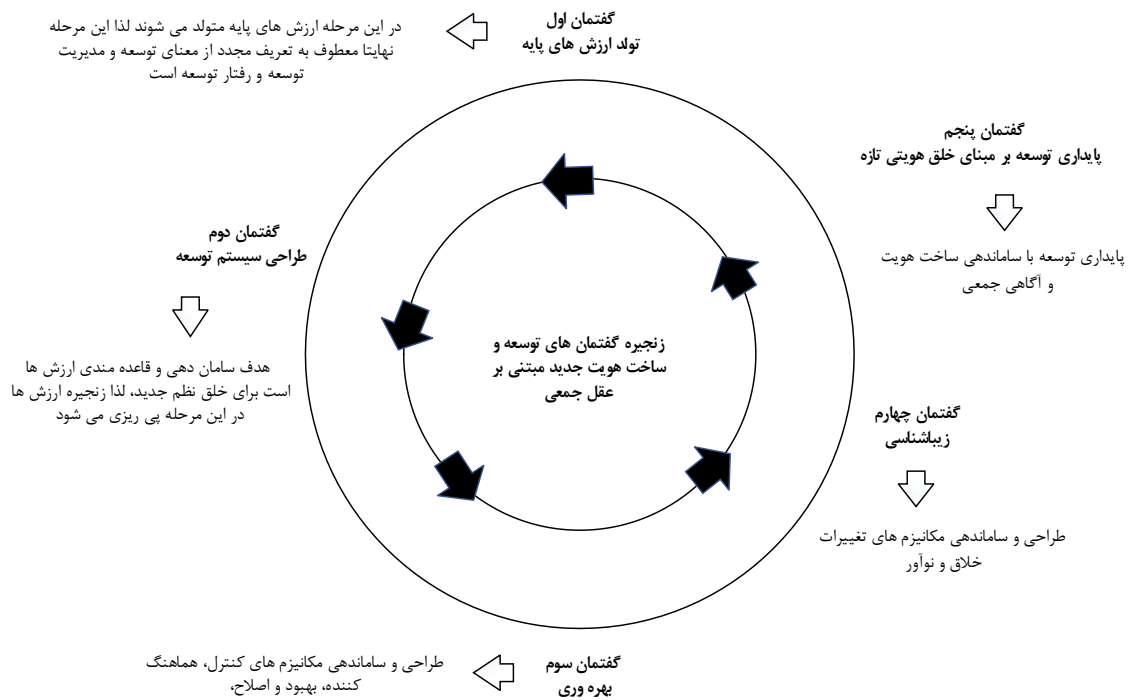
² Denmark

³ Habermas

⁴ Foucault

شکل ۵

الگوی گفتمان توسعه

بحث و نتیجه گیری

به سلامت عبور دادن سرزمین ایران از معبر پرحادثه زمان و معنای مناسب بخشیدن بدان در سراچه پرتپاول روزگار و غبار کهنگی از طلعت آن ستردند و آن را درخور عصر و مقبول خرد ساختن، حظی وافر و طبعی فاخر می طلبد بالاخص در این روزگار پرتهاجم و بی تفاهم و تکفیر کنندگانی که با سودای افسون زدگی و خرافه گرایی و فرمان پرستی به دنبال آن اند تا با خود اعتباری و اشتهاری بیاورند. این پژوهش با عنوان "ارائه الگوی جامعه شناسی توسعه" و با محوریت گفتمان ملی سعی در برجسته کردن نقش خرد جمعی و ارائه الگویی در جهت برآورده کردن آن دارد.

لذا با توجه به سبقه تاریخی توسعه خواهی و سرگشتگی آن در جدال سنت و تجدد و فرصت طلبی غوغاییان، این پژوهش به دور از منازعات پُر هیاهو، و با ارائه الگوی جامعه شناسی توسعه، سعی بر آن دارد تا مسیر گفتمان ملی و ساختار آن رو روشن تر سازد. لذا امید است تا چنین تحقیقاتی سبب گردد تا این قصر بزرگ و ساکنان باوقار آن را که چون شاخه ترد درخت موسی شکننده شده اند را به سرزمین

پرطراوت و طهارت خرد جمعی رهنمودی باشد و در جهانی که به گفته تافلر^۱ (تافلر، ۲۰۱۳) "تنوع" و "تازگی" و به گفته کارل پوپر^۲ (۱۹۰۴) "خرد متفاهم جمعی" اساس آن است، برآزندگی آورد (Popper, 1902).

خوشبختانه در دوران بعد از انقلاب و در سال‌های اخیر، توجه به توسعه حظی وافر یافته است، به گونه‌ای که پای بسیاری از اندیشمندان بدان حوزه باز شده است و هر یک همتی در گشودن این گره سخت و کور گماشته‌اند. لذا در این مقاله تلاش نویسندگان بر این است تا با تمرکز بر "جامعه‌شناسی گفتمان توسعه ملی" گره‌ای از این کلاف گشوده و خوانندگان را با رویکردی جدید از خوانش توسعه آشنا کنند.

آنچنان که در پیشینه تحقیقات آمده است، اساساً در تاریخ ایران جامعه روشنفکری نتوانسته است با توسعه رابطه‌ای مناسب برقرار سازد (Farastkhah, 2014; Renani, 2021) و نتوانسته است گفتمان توسعه را بر مبنای گزاره‌های کلیدی و مشخص طرح ریزی کند (فراستخواه، ۱۳۹۲) و به این دلیل در رساندن جامعه به ادبیاتی مشترک و تعامل سازنده، ناتوان بوده است (Bagharian, 2022; Movasaghi, 2008) و نتیجه آن تاریخی است که در آن توسعه خواهی بسیار بریده بریده است (کاتوزیان، ۱۳۹۵) و ذهنیت جامعه روشنفکری ناکام در خلق پرسشگری مناسب در رفع است (رنانی، ۱۳۹۹).

همچنین در این پژوهش بر اساس مطالعات و مصاحبه‌های انجام شده از خبرگان داخلی، عدم درک ابعاد توسعه ما را با پنج بحران مواجه ساخته است که به ترتیب شامل:

۱.. در بعد اقتصادی دچار تورم شده ایم.

۲.. در بعد اجتماعی دچار تبعیض گشته ایم.

۳.. در بعد سیاسی دچار انسداد و صلبیت شده ایم که مشارکت مدنی را تهدید می‌کند.

۴.. در بعد فرهنگی دچار توهم و خود حق‌پنداری شده ایم.

۵.. در بعد انسانی دچار تکبر شده ایم که بزرگترین ضربه به شایسته‌سالاری است.

لذا در این پژوهش، نتایج مصاحبه‌ها و مطالعات به خوبی گویای آن است که عدم درک درست از توسعه خواهی، هویت جامعه ایران را هدف قرار داده است. اما راه حل را نباید در رویکردهای سریع جستجو کرد. تحقیقاتی چون هانتینگتون^۳ (۱۳۷۳)، داگلاس نورث^۴ (۱۳۷۹ و ۱۳۹۶)، متوسلی (متوسلی، ۱۳۸۸)، فراستخواه (۱۳۹۲) به خوبی این تهدید را نشان می‌دهد که تلاش برای جهش‌ها در توسعه خواهی می‌تواند نتایج عکس را بدهد (Huntington, 1993; Motevaseli, 2008; North, 2000; North et al., 2016). هانتینگتون اشاره دارد که توسعه تهاجمی می‌تواند به انقلاب ختم شود و داگلاس نورث و متوسلی نیز به این موضوع اشاره دارند که الگو برداری از جوامع پیشرفته و تدوین برنامه‌های شتابزده برای شبیه شدن به نیای مدرن بدون نهادینه سازی آرام می‌تواند نتایجی مخرب را سبب گردد (Huntington, 1993; Huntington, 1965). فراستخواه نیز حتی توسعه‌نخبگان را زیر سوال برده و همچون گیدز (Giddens, 1984) معتقد است که توسعه باید بسیار آرام و تدریجی از کف جامعه و از طریق نهادسازی طبقات میانی آغاز گردد.

طبق مصاحبه‌های انجام شده، در درک توسعه آرام و پیوسته همراه با عقلانیت و خرد جمعی، دو نکته اهمیت دارد. اول درک ما از ساختار جامعه‌شناسی توسعه و دوم درک ما از گفتمان اجتماعی برای تحقق خرد و عقلانیت جمعی است.

¹ Toffler

² Karl Raimund Popper

³ Huntington

⁴ Douglass North

بدین ترتیب در پژوهش حاضر تلاش شده است تا با توجه به اهمیت عقلانیت جمعی در ساخت توسعه ملی و نقش گفتمان در پرورش عقلانیت و خرد جمعی، دو الگو ارائه شود. در الگوی اول که به عنوان الگوی "جامعه شناختی توسعه ملی" خوانده شده است، تلاش نویسندگان بر این است تا لایه‌های اجتماعی توسعه و گفتمان ملی ارائه گردد. اهمیت این لایه‌ها در این است تا به سیاست‌گذاران درک بهتری از ساختارهای ضروری اجتماعی در جهت ایجاد خرد جمعی و بالندگی کشور ایران ارائه می‌دهد. همچنین نشان می‌دهد که در جهت رسیدن به توسعه پایدار، گفتمان و خرد جمعی اجتماعی بر چه اساسی باید شکل بگیرد.

همچنین در الگوی اول ما به چهار دوره گذار برای رسیدن به ایرانی پر افتخار و سه نوع سیاست حاکمیتی، که در هر دوره گذار باید اجرا شوند، اشاره داشته‌ایم. چهار دوره گذار به همراه سیاست‌های حاکمیتی زمانی قابلیت اجرای موفق را خواهند داشت که با توجه به ساختار جامعه شناسی توسعه تنظیم گردند. و در فراموشی و غفلت از آن، توسعه پایدار بر مبنای خرد جمعی با چالش‌های بسیاری مواجه خواهد شد. در الگوی دوم که با همکاری دانشگاه آلبرگ دانمارک انجام گرفته است، الگویی با نام "الگوی گفتمان توسعه" پیشنهاد شده است. همانطور که پیشتر اشاره شد، پژوهشگران داخلی به اهمیت این موضوع اشاره داشته‌اند که؛ نظریات توسعه باید برآمده از گفتمان اجتماعی و جمعی باشد، اما به ندرت در این زمینه تحقیقاتی انجام شده است. لذا الگوی دوم، تلاشی است در جهت پاسخ به نیاز مطرح شده. در "الگوی گفتمان توسعه" توسعه همچون روایتی دیده می‌شود که از پنج خورده روایت و یا ریزگفتمان تشکیل شده است و در هر روایت بخشی از توسعه مشخص می‌شود و نهایتاً برای رسیدن به توسعه پایدار، آخرین روایت و یا گفتمان بسیار پر اهمیت است.

افراد مصاحبه شده بر این باور می‌باشند که "الگوی گفتمان توسعه" این کمک را به مشارکت‌کنندگان دارد تا با خرد جمعی، ابتدا توسعه را معنایابی کرده، ارزش‌های پایه را استخراج نمایند و در گام‌های بعدی از طریق ساماندهی ارزش‌ها، زنجیره‌های ارزش و سیستم‌های توسعه را مشخص سازند. همچنین افراد مصاحبه شده بر این نکته تأکید داشته‌اند که گفتمان توسعه باید نهایتاً به سمت خلق هویتی تازه‌تر حرکت کند. چرا که پایداری توسعه، بالاخص در دوران گذار به درجه آگاهی جمعی از توسعه و خلق هویتی تازه‌تر متکی است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

References

- Akbari, M. A. (2013). *Genealogy of New Iranian Identity*. Scientific and Cultural Publications.
- Anderson, B. (1986). In.
- Arkady, N. (2017). *Iran during the Qajar period and the rise of Reza Khan*. Qaqnos Publications.
- Bagharian, M. (2002). Basic challenges of national development and global trends. *Industrial Management Organization*.
- Bagharian, M. (2022). Organization of public good in the future world, Rozeneh Publications. In.
- Cherniss, J., & Hardy, H. (2004). In.
- Dean, M. (2002). *Critical and effective histories: Foucault's methods and historical sociology*. Routledge.
- Derakhshan. (2020). [development, zero report,].
- Derakhshan. (2021). [development, report one,].
- Durkheim, É., Halbwachs, M., & Dubet, F. (1938). *L'évolution pédagogique en France* (Vol. 2). F. Alcan.
- Farastkhah, M. (1997). Religion and Society, publishing company. In.
- Farastkhah, M. (2014). the field of historical and social analysis of Iranian peoples, Ni publication. In.
- Foucault, M. (2022). Discourse of Truth. In.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Univ of California Press.
- Habermas, J. (1985). The theory of communicative action: Volume 1: Reason and the rationalization of society. In.
- Handelman, H. (2016). *Challenges of the developing world*. Rowman & Littlefield.
- Huntington, S. (1993). *The Third Wave of Democracy, translated by Ahmad Shahsa*. Roseneh Publications.
- Huntington, S. P. (1965). Political development and political decay. *World politics*, 17(3), 386–430.
- Jackson, M. C. (2003). *Systems thinking: Creative holism for managers*. John Wiley & Son.
- Kasravi, A. (1990). History of Constitutionalism, Amir Kabir Publications.
- Katouzian, H. (2015). Iran, a short-term society. In.
- Khatami, M. (2000). In.
- Lashgar Baloki, M. (2020). Iran's Development Strategy, Panah Publications.
- Motevaseli, M. (2008). Tools for analyzing and explaining economic issues from the point of view of Douglas North. *Journal of Economy and Society*, 6(19 and 20).
- Movasaghi, A. (2008). Modernization and Reforms in Iran. In.
- Nisbet, R. (2017). *History of the Idea of Progress*. Routledge.
- Norkus, Z. (2001). *Max Weber und rational choice*. Metropolis.
- Norrise, C. (1983). the deconstructive turn. In.
- North, D. C. (2000). *Structure and transformation in economic history* (G. Azadaramaki, Trans.). Ney Publishing.
- North, D. C., R. B., Wallis, J. J., & Wingest. (2016). *Violence and social order* (J. Khairkahan & R. Majidzadeh, Trans.). Rozeneh.
- Popper, K. (1902). Karl Popper. *Philosophy and Rhetoric of Science*, 32.
- Renani, M. (2009). development in the sense of cultivating ordinary elites, publications of the Institute of Cultural and Social Studies of the Ministry of Science. In.
- Renani, M. (2021). Development Dialogues, New Design Publications. In.
- Shaffer, P. (2012). Post-development and poverty: An assessment. *Third world quarterly*, 33(10), 1767–1782.
- Smelser, N. J. (1998). The rational and the ambivalent in the social sciences. *American sociological review*, 63, 1–16.
- Spencer, H. (1882). The principles of sociology. In.
- Tabatabaei, J. (1995). *Decay of political thought in Iran*. Kavir Publishing.
- Turner, B. S. (1990). Theories of modernity and postmodernity. In.
- Weber, M. (1970). Max Weber: Essay in sociology. In.
- Whimster, S., & Lash, S. (2004). *Max Weber, rationality and modernity*. Routledge.
- Willis, K. (2011). Theories and practices of development. routledge. In.
- Zibakalam, S. (1998). *Tradition and Modernity*. Rozeneh Publishing House.